

سخن سردبیر

اختلال / رشد پس از آسیب و ضرورت بازسازی معیارها

زندگی بشر بدون آسیب و حادثه نبوده و نیست. در هر حادثه‌ای بشر با آسیب‌هایی روبرو بوده و آن را تجربه کرده است. این پدیده به‌عنوان یکی از مسائل زندگی توجه روانشناسان را به خود جلب کرد و آنان به بررسی، کشف و تئوریزه کردن آن پرداختند. در نخستین گام، آسیب‌ها و صدمه‌ها، به‌صورت ویژه توجه آنان را به خود جلب کرد و پس از بررسی‌های فراوان، به‌صورت‌بندی آن اقدام کردند. ازجمله این صدمه‌ها می‌توان به اختلال استرس پس از آسیب (PTSD) اشاره کرد که عملکرد فردی، اجتماعی، شغلی و خانوادگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اختلال استرس پس از آسیب، اختلالی روانی است که در پی تجربه یا مشاهده اتفاقی وحشتناک رخ می‌دهد. اما در سوی دیگر، تحقیقات و بررسی‌های بیشتر نشان داد که حوادث می‌توانند به رشد پس از آسیب (PTG) منجر شوند که در جریان آن فرد به کمک توانایی‌ها و امکانات خود اقدام به بازسازی ذهنی و روانی خود در راستای بازگشت به شرایط ایدئال می‌کند. در دهه گذشته الگوی فکری در زمینه پیامدهای آسیب‌های تروماتیک، به پیامدهای مثبت تغییر کرده و توجه زیادی به موضوع رشد و تعالی پس از آسیب معطوف شده است به‌گونه‌ای که به نظر می‌رسد دیدگاه جدیدی به روان‌شناسی اضافه شده است. در حقیقت وقایع آسیب‌زا و ناراحت‌کننده، هم می‌توانند منجر به واکنش منفی و استرس شوند و هم واکنش مثبت و تعالی پس از آن را به همراه داشته باشند که اصطلاحاً به آن «رشد پس از آسیب» گفته می‌شود.

بر اساس آنچه در منابع اسلامی آمده است، هر دو سوی اختلال یا رشد پس از آسیب مورد تأیید است. برخی افراد، ضربه‌ها و آسیب‌ها را تاب نمی‌آورند و به «جزع» و «شکایت» می‌پردازند و ناامید و ناتوان می‌شوند. از سوی دیگر، برخی افراد، از این آسیب‌ها پلی برای موفقیت، پیروزی،

رشد و تعالی خود می‌سازند. افرادی که از ضربه‌ها و آسیب‌ها سربلند بیرون می‌آیند، انسان‌هایی پخته، سنجیده و رشدیافته‌اند که چنین وضعیتی به مدد تحمل و شکیبایی (صبر) حاصل می‌شود. اکنون درصدد بررسی و تطبیق این دو با یکدیگر نیستیم؛ آنچه اینجا مدنظر است این که چه چیزی آسیب و چه چیزی رشد است. حتی سخن در این که آنچه در روان‌شناسی رشد یا آسیب دانسته شده نیز نیست. این‌ها اموری پذیرفته شده است؛ اما چیزی که مغفول مانده، رشد معنوی و اخلاقی است. از اموری که باید بررسی شود این که پس از ضربه و آسیب، ایمان، اعتقادات و اخلاق الهی - انسانی فرد چه وضعیتی پیدا می‌کند؟ آیا فرد نسبت به خدا بدگمان، معترض، شاکی و نالان می‌شود؟ آیا صبر و شکیب خود را از دست می‌دهد و رفتار ناشایست و گفتار نسنجیده از وی سرمی‌زند؟ و یا این که نگرش نسبت به خدا تغییر نکرده و ایمانش دچار تزلزل نشده و رفتار و گفتارش تغییر نمی‌کند و بلکه ایمان و اخلاق و رفتار و گفتارش قوی‌تر می‌شود؟ قرآن کریم، یأس و ناامیدی (روم: ۳۶)، کفران و ناسپاسی (شورا: ۴۸؛ هود: ۹ و ۱۰)، جنع و بی‌تابی (معارج: ۱۹ - ۲۱) را آسیب پس از ضربه معرفی کرده است. همچنین اموری مانند بازگشت به سوی خدا (اعراف: ۹۴ - ۹۵) و رشد اخلاقی و رفتاری، رشد پس از آسیب دانسته شده است (ر. ک: الگوی اسلامی شادکامی، فصل ششم). به‌طورکلی ضربه‌ها و حادثه‌ها، چالش‌هایی برای رشد یا آسیب انسان‌اند. این موضوعی اساسی و مهم است که لازم است به‌ویژه در باب روان‌شناسی اسلامی بدان توجه شود. شاید این امر مستلزم ساخت ابزارهای سنجش متناسب، و حتی تغییر در تئوری‌های مربوطه باشد. امید است که پژوهشگران علاقه‌مند به پژوهش در قلمرو روان‌شناسی اسلامی، به این موضوع نیز توجه کنند.